

Unga läsare som litteraturkritiker online

En (skol)genre på rymmen?

Abstract: Research has shown that the book review is part of a core of school text repertoire, and that it is characterized by particular blocks of information. Young readers also write book reviews outside the school context and post these texts online. This study focuses 50 book reviews in Swedish, written by readers age 9–20 outside the school context and posted online. The blocks of information have been mapped, showing that the plot, the characters and the evaluation are predominant among these young readers. However, in the reviews readers are often addressed directly, and the reviewer uses the affinity space provided by the digital environment, both to establish interaction with the readers and to position the young reader as an engaged and competent critic. The established genre conventions are observed to varying degrees, in particular the use of terminology with a bearing on narratives. Paratextual elements such as photos of book covers, quotes, links and spoiler warnings occur in many book reviews in the material. Three theoretical concepts are used in this article to analyse and understand young readers' online book reviews: James Paul Gee's concept of affinity space, Basil Bernstein's concept of horizontal and vertical discourse, and Gérard Genette's concept of paratext. The result shows that the book review may still, in essence, be an imitation genre, as the young readers use the blocks of information common to the genre conventions learnt at school or by reading professional reviews. The digital environment has, however, had an impact. Not only does the Internet provide an arena for the young readers to act as critics, it also provides the young reviewer with national and international models, possibilities of interaction, and paratextual material to borrow. The young readers have capitalized on the possibility to position themselves as readers and critics.

Keywords: young readers, book reviews online, literature in social media, affinity spaces, horizontal and vertical discourse, paratexts, positioning, competent readers

Hur gör unga läsare som vill samtala om litteratur? I digitala miljöer är vägen till andra läsare inte lång för den som vill diskutera läsoplevelser, uttrycka åsikter om fiktiva gestalter eller presentera sig för världen som kritiker genom att publicera bokrecensioner. Digitala miljöer, exempelvis sociala medier, erbjuder inte bara tillgång till unga läsares responser på det lästa, utan också tillgång till en offentligt publicerad interaktion mellan läsare. På så vis kan miljöerna betraktas som litterära mötesplatser, där unga människor kan diskutera och värdera sina skönlitterära läsningar. Internet har således gett läsare ett forum vilket tidigare varit förbehållet akademiker och professionella litteraturkritiker (Aronsson 33–44).

Sedan tidigare finns studier av litteraturkritik i dagspress (Forser). Ett antal av de svenska studier som gjorts av litteratursamtalet online har haft fokus på vuxna läsare (Steiner, "Digital litteraturkritik"; Steiner, *Litteraturen i mediesamhället*; Söderlund, "Med livet som insats"). Empiriska litteraturstudier kring unga läsare har gjorts (Mackey; Sipe), men forskare som Geoff Hall har efterfrågat fler studier inriktade på unga läsare, vilket är ett av målen för forskningsnätverket International Society for the Empirical Study of Literature (IGEL). Den funktion som nätet har för barns och ungdomars litteraturläsning utanför en skolkontext är hittills tämligen obeforskad i den barnlitterära forskningen i Sverige, även om en del receptions- och litteratursociologiskt inriktade studier har gjorts (Manderstedt & Palo, "Världar att besöka eller bebo"; Palo & Manderstedt, "Negotating Norms of Gender and Sexuality Online"; Manderstedt & Palo, "Röster, riter och roller"; Palo & Manderstedt, "Värdegrund på undantag?"; Palo & Manderstedt, "Beyond the Characters and the Reader?"). Både i fangemenskaper och i bokbloggar visar sig inte så sällan unga läsare samtala om litteratur med narrativ kunskap, inlevelse och stort engagemang, om än inte med den professionella kritikerns kunskap och erfarenhet. Ryktet om bokläsningens död i en medialiserad värld är, med andra ord, överdrivet.

Ett sätt för unga att tala om det lästa är att posta bokrecensioner online. Recensionen är en etablerad genre, även om genrebegreppet inte är entydigt (se t.ex. Halliday & Hasan; Swales). Vissa drag är dock gemensamma för recensioner skrivna av litteraturkritiker och unga amatörer/läsare. Skolrecensionen imiterar genren bokrecension som, enligt Mikael Nordenfors, är "en ganska komprimerad typ av text, med relativt givna beståndsdelar och utrymmesramar" (98). De givna beståndsdelarna medför en stark inramning, med små skillnader i uppfattningar om hur bokrecensioner ska se ut.

Utifrån en analys av unga läsares bokrecensioner online beskriver och problematiserar vi i denna artikel vad som händer när en genre, som de unga läsarna känner till från skolans kontext, publiceras i ett parallellt kretslopp utanför den etablerade litteraturkritiken. När bokrecensionen "rymmer" från skolan tycks nämligen någonting hända. De skolrecensioner som vi analyserade för en annan studie utmärker sig av en tydlig styrning mot förväntade innehållsblock, vilka kan kopplas till kunskapskrav och centralt innehåll i kurs- och ämnesplanerna för skolämnet svenska (Palo & Manderstedt, "Värdegrund på undantag?"). Recensionerna som ingår i det empiriska materialet för denna studie visar ett delvis annat mönster, och därigenom bidrar studien med kunskap om hur unga läsare genom sina bokrecensioner positionerar sig på en litterär mötesplats, hur och i vilken mån genreförväntningar uppfylls samt hur onlinerecensionernas innehåll och form kan förklaras.

När det gäller datainsamling har vi inspirerats av virtuell etnografi (jfr Hine), eller netnografi som Robert Kozinets kallar det. Etnografiskt fokus på nätverksgemenskaper används för att få naturligt förekommande data, som inte producerats i syfte att beforskas, från komplexa sociala och kulturella onlinepraktiker – i det här fallet platser där Internet erbjuder unga läsare en arena för interaktion kring litteratur. Vi har försökt att förstå de ungas sätt att interagera kring det lästa, men utan att själva delta i aktiviteterna, kontakta dem eller på annat sätt synliggöra oss som forskare, vilket är vanligt inom etnografisk forskning.

Oftast kombineras netnografien med andra kvalitativa metoder och modeller. Här kombineras den med en modell använd av Catharina Nyström för att undersöka innehåll i skolrecensioner som skrivits av läsare i delvis samma ålderskategori som onlinerecensenterna. Nyström urskiljer återkommande innehållsblock: handlingsreferat, värdering, budskap, citat, författare, kontext, miljö, personer samt språk och komposition, men konstaterar att majoriteten av skolrecensionerna i alltför hög grad "knyter texterna till en situation där den som läser recensionen kan fylla i mycket själv" och att de präglas starkt av handlingsreferat och värdering (121).

Vi har samlat in 50 bokrecensioner från webbplatser utan krav på konton och inloggningsuppgifter. De är postade online och skrivna på fritiden av läsare mellan 9 och 20 år. Materialet har delats in i två åldersgrupper, 9–14 år respektive 15–20 år, och valts utifrån följande kriterier: recensionerna är skrivna på svenska, av unga mellan 9 och 20 år, publicerade online och inte skrivna i en klassrumskontext. Tre onlinemiljöer har valts för att få en bredd i urvalet: KPwebben, det

vill säga Kamratpostens webbsida (14 recensioner), biblioteksblogg (1 recension)¹ samt enskilda bloggar (35 recensioner). Recensionerna från KPwebben valdes ut genom att var femte recension plockades ut, men då formen visade sig vara starkt stiliserad stoppades insamlingen vid 14 recensioner. De privata bokbloggarnas recensioner sällades fram utifrån bloggarnas uppgivna ålder. Urvalskriterierna, i synnerhet språkravet, begränsade valet av onlinemiljöer. I vissa onlinemiljöer, såsom Goodreads och fangemenskaper, skrivs recensioner inte så sällan på engelska, också i de fall där den recenserade texten är skriven på eller översatt till svenska och recensenten, av allt att döma, är svensktalande. De allra yngsta läsarna publicerar i regel inte sina svenskspråkiga recensioner i internationella onlinemiljöer, och målsättningen var att få ett jämförbart material.

Ett metodproblem är att det inte med säkerhet går att fastställa åldern på dem som postat materialet. Vi har dock utgått ifrån att de unga varit sanningsenliga när de skrivit om sina åldrar. Forskning visar också att de flesta som postar material online är det (Sveningsson m.fl.).

Ett etiskt dilemma är också motsättningen mellan forskningens krav på transparens och skyddandet av deltagarnas identiteter. Vi har strävat efter att tillhandahålla den information som behövs utan att i onödan röja de ungas namn. Med andra ord har vi inte kodat namnen utan, med motiveringen att materialet publicerats publikt, använt deras namn eller "nicknames". Allt material som använts i studien finns, i enlighet med rekommendationer av AoIR, dokumenterat genom utskrifter och/eller digitaliserade källor. Detta är ett krav då internetkällor ofta försvinner eller flyttas in i slutna forum.² På samma sätt som det inte är möjligt att fastställa deltagarnas åldrar är det inte heller möjligt att utesluta att material har producerats i en klassrumskontext. Av allt att döma är det dock material som postats på fritiden.

Nedan presenteras först de teoretiska begrepp som använts i analysen av det empiriska materialet. Därefter kommer en redogörelse för de insamlade bokrecensionerna. Vidare analyseras materialet och slutligen diskuteras resultaten.

Teorier som analysverktyg

De teoretiska begrepp som här utgör analysredskap utgörs av *affinitetsutrymme* (Gee), *vertikal* respektive *horisontell diskurs* (Bernstein) samt *paratext* (Genette). Begreppen ger sammantaget en god bild av onlinemiljö som kontext, recensionernas positioner mellan skolgen-

re och etablerad litteraturkritik samt kännetecknen för onlinepublicerade recensioner.

James Paul Gee benämner en särskild typ av semiotiska sociala utrymmen affinitetsutrymmen, med särskilda kännetecknen (223). I ett affinitetsutrymme, som ofta kallas för en informell lärandemiljö – utanför skolans kontext – står den gemensamma strävan eller de gemensamma praktikerna i centrum. Alla delar samma gemensamma utrymme, oavsett om man är nybörjare eller mästare. Val och interaktion som äger rum får betydelse för kunskapsinhämtande och kunskapsspridning. Affinitetsutrymmet uppmuntrar människor att använda kunskap som andra delat. Det finns många sätt att delta, många olika vägar att erhålla status och ledare uppfattas som resurser snarare än som statiska positioner (225–228). I den här studien applicerar vi begreppet affinitetsutrymme på de digitala miljöer i vilka de unga läsarna publicerat sina bokrecensioner, och hur de genom de aktiviteter som omgärdar bokrecensionerna positionerar sig på en litterär mötesplats. Affinitetsutrymme kan förklara dels hur den digitala miljön medger att de unga läsarna positionerar sig, dels hur deras recensioner påverkas av onlinemiljöns presumtiva interaktivitet.

Positioneringen kan också kopplas till Basil Bernsteins begrepp *horisontell* respektive *vertikal diskurs*. Diskurs handlar om ett visst sätt att tala om eller tänka kring en företeelse, i det här fallet läsning av litteratur. Diskurser kan således urskiljas genom analys av text, i det här fallet ungas onlinerecensioner. Den horisontella diskursen är, enligt Bernstein, kontextberoende medan dess motsats, den vertikala diskursen, kännetecknas av en explicit, systematisk struktur och är abstrakt, teoretisk och begreppsorienterad (157–160). Utifrån onlinerecensionernas överensstämmelse med genreförväntningarna för bokrecensioner skrivna av professionella litteraturkritiker place-ras de, i denna studie, på en horisontell-vertikal skala. Att använda Bernsteins diskursbegrepp gör det möjligt att se hur de ungas recensioner påverkas av genreförväntningar, vilket i sin tur bidrar till recensenternas positionering. Ju större likhet mellan den unga recensentens och den professionella litteraturkritikerns recension, desto närmare den vertikala diskursen positionerar sig den unga läsaren i sin recension.

För att förstå de unga recensenternas användning av den delningskultur som den digitala miljön uppmuntrar till, undersöks hur paratextuella element används av de unga recensenterna. Gérard Genette definierar begreppet *paratext* som de texter som åtföljer ett litterärt verk. Det rör sig om texter som omger den litterära texten,

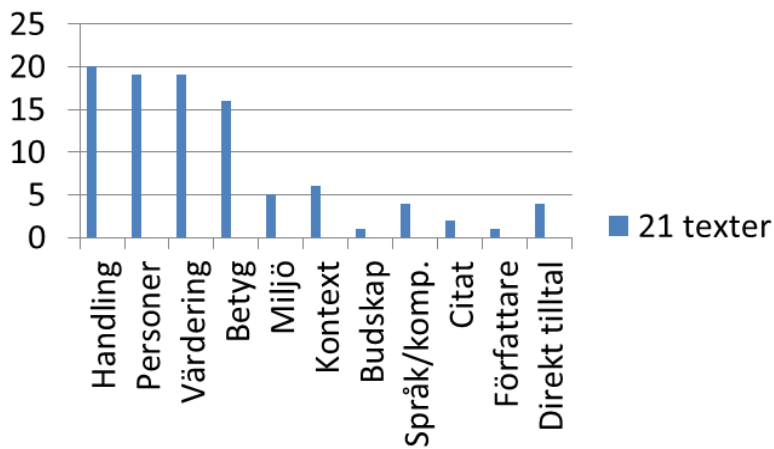
som fungerar som en förlängning av texten, för att presentera den och göra den redo att tas emot av konsumenterna, läsarna (1). Dessa paratexter utgör, skriver Genette, en tröskel till den litterära texten (2). Paratexten befinner sig utanför den litterära texten och förmedlas i offentligheten genom till exempel förlag eller medier, i privat kommunikation genom bland annat brev och dagböcker (5). De onlinerecensioner som analyserats för denna studie är i sig att betrakta som paratexter, men innehåller även andra paratextuella element såsom omslag och förlagstexter. Paratexten är viktig för att förstå receptionen konstaterar Ingeborg Mjør: "Paratekstane skaper førforståing, motivasjon og større kompleksitet i lesingane våre" (12). Användningen av paratexter kan också ses som bidragande i positionering.

De unga läsarnas onlinerecensioner

De 21 recensioner som skrivits av läsare i kategorin 9–14 år innehåller såväl svenska barn- och ungdomsböcker som översatta titlar. Kristina Ohlssons *Glasbarnen* (2013), Annika Widholms *Stenhusets hemlighet* (2010) och tre titlar av Ingelin Angerborn hör till de svenska barnböckerna. Av de 29 recensioner skrivna av läsare 15–20 år ingår endast en svensk författare, Jessica Schiefauer, representerad med *Pojkarna* (2011) och *När hundarna kommer* (2015). Både i kategorin 9–14 år och 15–20 år återfinns recensioner av böcker översatta från engelska: Roald Dahl, sir Arthur Conan Doyle och Kristin Cashore bland de yngre recensenterna; Veronica Roth och Laini Taylor i recensioner av äldre tonåringar. Några författare och böcker återfinns i båda grupperna: Suzanne Collins Hungerspelen-romaner, Marissa Meyers *Cinder* (2012) och några verk av Meg Rosoff.

Vi har ingen säker förklaring till övervikten av översättningar i det empiriska materialet. En rimlig orsak kan vara att det i hög grad rör sig om storsäljare, som i många fall också filmatiserats, och som har en stor läsekrets. En annan orsak kan vara att läsare som själva bloggar eller recenserar litteratur har inspirerats av internationella förebilder i olika engelskspråkiga forum, särskilt recensionsforum och nätverksgemenskaper. Kanske finns det fog för att tala om en internationell läsargemenskap.

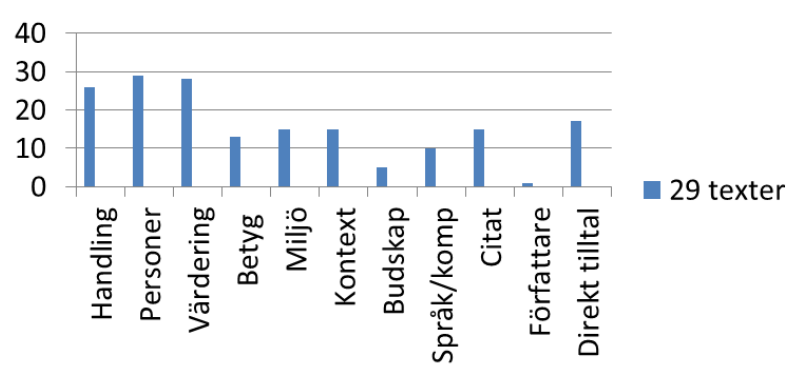
Innan vi går in på analysen av fyra recensioner, två från varje ålderskategori, visas två figurer som sammanfattar i vilken grad de 50 onlinerecensionerna innehåller de för skolrecensioner – och delvis för professionella litteraturkritikers recensioner – förväntade innehållsblocken. Figur 1 illustrerar fördelningen mellan innehållsblocken i det empiriska materialet skrivet av läsare 9–14 år.

Figur 1. Frekvens av olika innehållsblock i bokrecensionerna för åldersgruppen 9–14 år.

Som figuren visar överensstämmer i hög grad innehållsblocken i de yngsta läsarernas onlinerecensioner med Nyströms iakttagelser om skolgenren bokrecension, trots att materialet för denna studie, så vitt vi kan förstå, är skrivet och postat på fritiden.

I kategorin 9–14 år är bokens handling central, och finns representerad i 20 av 21 recensioner. Detta innehållsblock följs av omnämnande av personer, vilket återfinns i 19 recensioner. Lika många recensioner – 19 av 21 – innehåller den till synes obligatoriska värderingen, ofta med ett betyg. Övriga textblock omnämns knappt av de yngsta läsarna. En enda recension tar upp budskapet i det lästa verket, och en recension innehåller information om författaren. Vad som kan noteras är att fyra av de yngsta läsarna använder ett direkt tilltal i sina bokrecensioner, något vi tolkar som en medvetenhet om att recensioner online har autentiska mottagare.

Figur 2. Frekvens av olika innehållsblock i bokrecensionerna för åldersgruppen 15–20 år.

Bland läsarna 15–20 år framträder ett delvis annat mönster (Figur 2). Även i recensioner i den andra ålderskategorin ges handlingen, personerna och värderingen stort utrymme. Av 29 recensioner innehåller 26 handlingsreferat, 27 personskildringar och 28 värderingar. Vad övriga textblock beträffar skiljer sig recensionerna skrivna av äldre tonåringar åt. 15 recensioner ger en kontext, 10 recenserar språk och komposition och totalt 15 recensioner innehåller citat ur de litterära verken eller ur paratexter, företrädesvis förlagstexter. Andelen äldre tonåringar som i sina recensioner direkt tilltalar sina läsare uppgår till 17 av 29 – en avsevärt högre siffra än i de yngre läsarnas recensioner.

Vi kan konstatera att de flesta innehållsblock som finns i de undersökta onlinerecensionerna även finns i bokrecensioner skrivna av vuxna läsare och professionella recensenter, men med tillägg för ett par drag som sannolikt kan knytas till den digitala miljön.

Hur ska de unga läsarnas bokrecensioner förstås?

Som tidigare nämnts har fyra av totalt 50 recensioner valts ut och presenteras mer ingående. Dessa recensioner kan sägas illustrera generella drag i recensionerna för vardera ålderskategorin. Exempelrecensionerna illustrerar också den variation som finns inom respektive ålderskategori, där den största variationen återfinns bland de yngsta recensenterna, vilket illustreras genom de två recensionerna från denna kategori.

Den första recension som analyseras är från åldersgruppen 9–14 år. Den handlar om Kristina Ohlssons *Glasbarnen*. Eftersom recensionen är kort, visas den i sin helhet:

Glasbarnen

Av Kristina Ohlsson

Flickans mamma blir sjuk och hon får reda på att huset spökar. Och måste reda ut det med sina vänner. Hon får flytta där ifrån sen.

Betyg:

Flickan som aldrig har fått vara med, 9

Bild 1. Bokrecension av *Glasbarnen* från KPwebben.

Recensionen består av tre delar: formalia med boktitel, författarnamn och omslagsbild, ett handlingsreferat och betyg. Handlingsreferatet är inte självbärande, utan recensenten utgår från att läsaren förstår det som inte förklaras, exempelvis titeln, vem flickan är, var huset ligger eller vad det var för problem med spöken. Skribenten, som uppger sig vara nio år, delar med sig av en läsupplevelse men texten saknar flera av de för genren förväntade innehållsblocken – det finns exempelvis ingen information om språk eller kontext. Den i princip enbart deskriptiva recensionen innebär att recensenten inte bjuder in sina läsare till en relation. I och med att hon publicerar sin text i den aktuella digitala miljön sker en positionering men det affinitetsutrymme som den digitala miljön erbjuder utnyttjas inte. Textens kontextberoende och avsaknaden av vissa genrekonventioner placerar recensionen i den horisontella diskursen. När det gäller paratextuella inslag finns en omslagsbild som inte kommenteras, och det framgår inte huruvida det är skribenten eller webbredaktören som inkluderat bilden. Referenser till förlagstexter eller andra kringliggande texter görs inte. Såväl det faktum att den digitala miljöns affinitetsutrymme knappt utnyttjas som horisontell diskurs och den ytterst begränsade användningen av paratext gör att recensionen kan sägas positioneras i den litterära mötesplatsens periferi. Skribentens val kan sammanhånga med ålder, erfarenhet av genreförebilder och med den aktuella digitala miljön, där de unga läsarna har ett formulär att utgå ifrån. Formuläret inleds med information om vad som förväntas: ett kort handlingsreferat och en värdering, vad som är bra och mindre bra. Därefter definieras den sexgradiga skala som används, från en överkryssad KPwebben-symbol till fem KPwebben-symboler. Till den obligatoriska informationen hör också boktitel och författarnamn, samt recensentens signatur och ålder.³ Detta styr inte vad skribenten kan skriva om romanen, men formuläret ger ingen vägledning kring recensionens innehåll.

Den andra recensionen i åldersgruppen 9–14 år som analyseras här rör Marissa Meyers *Cinder*. Recensionen består av 75 rader och är skriven av signaturen Iktoro som uppger sig vara 13 år. Rubriken, romantiteln, åtföljs av en sammanfattande mening, ett eget foto av romanens omslag samt en faktauppställning med författarnamn, originaltitel, serienamn, sidantal, utgivningsår, förlag samt romanens första mening. Med detta som inramning startar recensionen:

Cinder är mekaniker. Faktiskt den skickligaste i hela Nya Beijing, och det trots att hon är kvinna och i tonåren, något som gör folk väldigt förvånande. Hur är det möjligt att hon kan vara det?

Näe, det kan väl inte funka! Eller?

Som ni fattar så blir nästan alla som möter henne förvånade, även Prins Kai. Japp, den prins Kai, den som alla tjejer i hemlighet eller offentligt suktar efter och drömmer om att gifta sig med (antagligen några killar också men de nämns inte). (Iktoro)

Inledningen blir tämligen självbärande i och med att recensenten presenterar huvudpersonen och en av konflikterna: den sociala klyftan mellan mekanikern och prinsen. Direkt tilltal av läsare hör inte till de etablerade genrekonventionerna för bokrecensioner, vilket däremot begreppsanvändning gör. I sin recension använder Iktoro bådadera. Hon talar om cliffhanger och skriver att romanen är "en så kallad fairy tale retelling, alltså en remaëke (sic!) på en saga" (Iktoro), drar intertextuella paralleller och reflekterar: "Cinder [...] påminner om Alexia Tarabotti på vissa sätt. [---] Har ni tänkt på hur snabbt folk brukar bli förälskade i Paranormal Romance, dystopier och liknande? Här så börjar kärleken först med vänskap och sedan så kommer romantiken" (Iktoro).

Att Alexia Tarabotti är protagonisten i en paranormal romance-serie av Gail Carriger förklaras inte, vilket återigen kan sägas vara ett avsteg från vertikal diskurs. I recensionen finns ett visst mått av koherent struktur och begreppsorientering genom användningen av ett specialiserat språk. När det gäller recensentens användning av engelskspråkiga termer med anknytning till berättelser ger empirin inte underlag för alltför långtgående slutsatser. Det går således inte att säga om recensenten lärt sig terminologin i ett engelskspråkigt skolsystem eller helt utanför en klassrumskontext, till exempel i en digital miljö.

De flesta recensioner av läsare i kategorin 9-14 år karakteriseras av horisontell diskurs. Endast tre av 21 recensioner utmärks av egenskaper som hör samman med vertikal diskurs, såsom explicit struktur, begreppsorientering och abstraktion. Iktoros recension av *Cinder* kan sägas vara på väg mot en vertikal diskurs då den bär drag av den vertikala diskursens tydlighet och begreppsorientering, men den uppvisar också drag som indikerar att den påverkats av den digitala miljö i vilken den publicerats. Förutom direkt tilltal finns det i Iktoros recension ett drag som skiljer den från konventionerna för den etablerade bokrecensionen skriven av den vuxna litteraturkritikern: spoilervarningen, som kräver att recensionstextens läsare aktivt väljer att läsa spoilern. Spoilern har här kursiverats för att visa vilken del av texten som överhuvudtaget inte syns förrän läsaren av recensionen klickar fram den. Ingen annan del av spoilerns utformning har ändrats av oss:

Och jag hoppas att (spoiler, markera för att läsa) *Cinder lyckas montera ihop Iko igen, eller ge henne en ny kropp. Det var så sorgligt när Cinder upptäckte att Adri tagit sönder henne, nooo! Dessutom så har jag en liiiiten förhoppning om att Peony kan få en androidkropp, men jag vet inte om det är möjligt (slut på spoiler!).* (Iktoro)

Spoilervarningen visar inte bara skribentens förväntningar om en reell läsekrets som måste varnas utan utgör också ett kännetecken för onlinemiljön, nämligen en klickbar länk, som förutsätter ett aktivt val från läsarens sida. Spoilervarningen används i ännu högre utsträckning i den äldre åldersgruppen.

Det första exemplet från kategorin 15–20 år är också en recension av Marissa Meyers *Cinder* skriven av Kimberly som uppges vara 18 år. Kimberly inleder recensionen med en bild av den svenskspråkiga upplagan av romanen och en faktauppställning med romanens titel, originaltitel, författarnamn, antal sidor, serie, förlag samt klickbara länkar till sajter där boken kan köpas. Det finns inga indikationer att denna information redigerats av någon annan än recensenten. Därefter följer ett citat från den animerade Disneyfilmen *Askungen* från 1950. Citatet förekommer även i det Disneyprogram som sänds varje julafton, vilket innebär att det sannolikt är bekant för Kimberlys läsare. Ett handlingsreferat om totalt nio rader med en kortfattad beskrivning av persongalleriet åtföljs av 33 rader under rubriken "Vad tycker jag". Nedan presenteras ett utdrag ur detta parti, där spoilertexten kursiverats:

Det här är en fairytale retelling av *Askungen* och jag gillar verkligen hur Marissa Meyer får in orginahistorien (sic!) utan att göra den förutsägbar, och hur hon samtidigt väldigt smidigt väver in allt annat. [---] Sen kan jag väl ibland tycka att själva berättelsen också känns lite väl otrolig, det finns många sammanträffanden (okej, jag försöker alltid att inte skriva några spoilers, meeen jag kommer göra det nu, så har ni läst boken får ni markera för att läsa (jag menar det, läs inte om ni inte vill veta hur boken slutar. Säg inte att jag inte varnade er): *Jag kan tycka att Cinder (vanlig mekaniker) + Kai (som nu råkar förälska sig i en vanlig mekaniker) = slutar med att Cinder är den försvunna prinsessan, känns lite väl mycket som ett sammanträffande. Men av någon anledning älskar jag det ändå. Men okej, lite överdrivet är det. Slut på spoiler.*) Men jag gillar den ändå, trots (sic!) att den är lite cheesy och ibland inte riktigt trovärdig. (Kimberly)

I den citerade sekvensen syns inte spoilern förrän läsaren klickar fram den. Även om relativt få recensenter i empirin använt sig av

denna teknik visar kommentarer att det inte anses lämpligt att avslöja viktiga sekvenser i handlingen (Nina; Matilda, "Fatta eld"). I jämförelse med engelskspråkiga onlinerecensioner och inlägg om lästa fiktionstexter är spoilervarningarna förhållandevis få, men de finns och hör varken till skolrecensionens prototypiska innehållsblock, till karakteristika för horisontell respektive vertikal diskurs eller till professionella recensioner. Det är rimligt att dra slutsatsen att detta drag är en del av konventionen för ungas bokrecensioner online.

Utdraget ur Kimberlys recension ger exempel på direkt tilltal, en term (fairytales retelling), spoilervarning och utnyttande av interaktivitet. Recensenten uppmanar läsare att dela med sig av synpunkter på romanserien i vilken *Cinder* ingår: "Vad tycker ni om The Lunar Chronicles? Dela gärna mer (sic!) er i kommentarerna! Kram Kimberly" (Kimberly). Skribenten är måhända inte etablerad hos förlagen som uppmärksam recensent av ungdomslitteratur eller förebild för andra unga läsare, men lån av andras material, delvis uppfyllda genreförväntningar, interaktivitet och kommunikation med läsarna liksom omnämnande av förlag och köpsajter kan ses som positioneringar på en litterär mötesplats.

Den andra recensionen i ålderskategorin 15–20 år består av 38 rader och behandlar *Hungerspelen* (2008). Skribenten, som kallar sig Ma, inleder med en bild på romanens svenska utgåva och ett konstaterande: "Så. Hungerspelen. Denna omtalade fantasy-action-framtids-serie har blivit film och kommer ut i slutet av Mars. Ska bli spännande!" (Matilda, "Hungerspelen"). Detta följs av en smiley, innan handlingen sammanfattas. Ett paratextuellt element i form av ett citat har markerats av recensenten genom kursivering men utan referens. Därefter följer synpunkter på miljö, personer, bokens omslag och ett sammanfattande omdöme. I utdraget som följer görs jämförelser med andra genrer och verk:

Det märkliga med denna framtidsvision är (sic!) jag nästan får lite medeltidskänsla. Särskilt mycket teknik är det inte att tala om i Katniss Distrikt (sic!) i alla fall [...]. Annat är det när man senare får komma in i de finare distrikten [...] när allt slår om och blir väldigt sci-fi [...]. Karaktärerna har starka personligheter och det är mycket kärlek i historien. Katniss medspelare Peeta är en riktig "Edward", och jovisst kan jag känna av Twilight-vibbarna ibland [...]. Konceptet är lite Big Brother-aktigt fast med en dödlig utgång som extra krydda. Det enda minuset skulle väl vara att allting går väldigt fort! [---] Något annat som drar ned betyget är omslaget som är otroligt tråkigt. Den inbundna versionen är ännu mera intetsägande än pocketversionen (som jag har läst och som även är på bilden.) (Matilda, "Hungerspelen")

Ma avslutar recensionen med att vända sig till sina läsare med en uppmaning, i fetstil och med större teckenstorlek, att titta på trailern till den kommande filmversionen. En klickbar länk ges, och därefter en punktuppställning med information om romanens första mening, antal sidor, originaltitel, författarnamn och recensentens betyg.

I denna recension utnyttjar skribenten den digitala miljöns affinitetsutrymme genom att låna material, lägga in klickbara länkar och uppmana läsarna att ta del av filmtrailern. Texten innehåller ett antal av de innehållsblock som också finns i den etablerade genrens konventioner. Recensenten gör intertextuella jämförelser, då hon påpekar paralleller mellan den manliga huvudkaraktären i *Hungerspelen* och den manliga huvudkaraktären i Stephenie Meyers *Twilight*böcker, och mellan *Hungerspelen* och dokusåpan *Big Brother*. Recensenten diskuterar dock inte explicit vari likheterna består, det vill säga vad karaktärerna Peeta och Edward har gemensamt, eller vad som förenar ungdomsromanen som recenseras och dokusåpan. Berättartekniska termer används inte, men texten är någorlunda självbärande, i så måtto att den inte kräver att läsaren av recensionen själv bör ha läst *Hungerspelen* för att förstå recensionen. Det finns också några engelskspråkiga ord eller termer såsom action, sci-fi och fantasy. Även om recensionen inte helt uppfyller kriterierna för en text i den vertikala diskursen kan de uppräknade elementen motivera bedömningen att recensionen positionerar sig på väg mot en vertikal diskurs. Bland recensionerna av läsare i kategorin 15–20 år är andelen texter på väg mot en vertikal diskurs högre än bland de yngsta recensenterna: 13 av 29 texter av läsare i kategorin 15–20 år kan, utifrån strävan efter tydlighet och begreppsorientering, sägas positionera sig i den vertikala diskursen.

Som konstaterats erbjuder digitala miljöer som affinitetsutrymmen de unga recensenterna, särskilt de något äldre, möjlighet att agera på denna litterära mötesplats. Utöver att miljön ger skribenten en publiceringsarena, exempelvis i en bokblogg, kan hen skapa sig en position som recensent av uppmärksammat litteratur och förebild för andra unga läsare. Att bli refererad till av andra unga, att utveckla sitt litteraturintresse eller få möjlighet att själv författa är sannolikt inte målsättningen för majoriteten av unga recensenter online, men genom att utnyttja affinitetsutrymmets möjligheter, använda den etablerade genren och paratexter positionerar sig den unga recensenten och kan därigenom bli intressant för andra läsare, förlag och författare.

Analyserna av bokrecensionerna online visar att unga läsare i sina recensioner ofta inlemmar paratextuella element. Citat - eller

avskrifter av exempelvis den baksidestext som förlaget tillhandahåller – införlivas i den egna texten. Ibland anger recensenten att text lånats, ibland inte. Att använda andras texter ska därför inte ses som ett uttryck för den unga recensentens oförmåga att uttrycka sig självständigt. Det är i stället ett uttryck för recensentens kommunikation med andras texter och för recensentens positionering i ett affinitetsutrymme där delning ingår samt ett sätt att för recensentens läsare skapa förståelse.

Sida vid sida med den etablerade litteraturkritiken?

På 1600- och 1700-talen erbjöd de litterära salongerna och kaffehusen möjligheter att diskutera litteratur och dagsaktuella händelser. Dessa miljöer blev mötesplatser för dem som inte med självklarhet hade rätt att ikläda sig rollen som kompetent läsare eller kritiker. I det tjugoförsta århundradet har digitala miljöer, bland annat sociala medier, kommit att få en liknande roll, inte minst för unga läsare. Där kan man mötas, uttrycka åsikter, ta del av varandras läsoplevelser och – inte minst – undandra sig den censur eller de krav som exempelvis skolan lägger på eleverna. Ändå visar den här studien att unga läsare fortsätter att använda den tillägnade skolgenren i informella (lärande)miljöer, men också att de adderar specifika textelement i sina onlinerecensioner. Förlagorna är sannolikt skolgenren bokrecension och andra läsares onlinerecensioner, inte recensioner som skrivits av etablerade kritiker, och detta kan rimligtvis förklara det starka fäste skolrecensionen har bland de unga.

Den etablerade genren recension kan genom sammanhållning, struktur och specialiserat språk sägas motsvara vad Bernstein benämner vertikal diskurs. Onlinerecensionerna som analyserats för denna studie placerar sig på en skala mellan horisontell och vertikal diskurs. De imiterar drag och tekniker från den etablerade genren men också från andra texttyper, format och lärandemiljöer, vilket tar sig uttryck i exempelvis direkt tilltal, samtal med de egna läsarna, användning av bland annat paratexter, spoilervarningar och länkar. Dessa drag tyder på en förväntad egen läsekrets och har av allt att döma att göra med onlineformatets och affinitetsutrymmets dela-kultur. Att låna information eller inslag från andra källor tycks vara helt i sin ordning. I det digitala affinitetsutrymmet som onlinerecensionen utgör är det inte ovanligt att recensenten lägger in paratexter, exempelvis baksidestext och förlagsreklam. Bokrecensionen online blir ett samtal med andra texter, andra medier – såsom länkar till hypertexter och försäljningssidor – och med andra läsare. De begrepp som används är ofta internationella, vilket kan tolkas

som att det finns en internationell läsargemenskap. Det faktum att det ofta är översatt litteratur som recenserar och användningen av ickesvenska termer stärker den tolkningen. Som analysavsnittet visar gäller dessa drag inte enbart skribenterna i åldern 15–20 år utan också, om än i lägre grad, recensenterna i åldern 9–14 år.

I den digitala miljön kan den unga läsaren knyta kontakt med sina läsare och både använda och sprida kunskap. Bokrecensionen är en paratext, i och med att den fungerar som en förlängning av den litterära text som presenteras i recensionen. Direkt eller indirekt framstår ofta de unga recensenterna som tänkande, läsande och skrivande individer i interaktion med andra. Genreförväntningar, sådana de unga läsarna sannolikt har uppfattat dem i skolgenren, har alltså följt med in i den digitala miljön. Det är dock en skolgenre som med fog kan sägas vara på rymmen, då den också tar in drag av det affinitetsutrymme där recensionerna publiceras.

Biografisk information: Lena Manderstedt och Annbritt Palo arbetar som universitetslektorer i Svenska med didaktisk inriktning vid Luleå tekniska universitet. Manderstedts forskningsintressen rör främst litteratur och litteraturdidaktik i relation till medier, barn- och ungdomskulturer och onlinekulturer samt aspekter av genus, ideologi och makt. Palo är främst intresserad av frågor som rör litteratur och litteraturdidaktik, genus, intersektionalitet, medier och mediedidaktik men också literacy. Tillsammans har de skrivit flera artiklar och bokkapitel om litteratursamtal och litterära aktiviteter online.

Referenser

AoIR. *Ethical Decision-Making and Internet Research Recommendations from the AoIR Ethics Working Committee (Version 2.0)*, 2012, <http://aoir.org/reports/ethics2.pdf>. Hämtad 23 mars 2016.

Aronsson, Mattias. "Den litteraturvetenskapliga receptionsforskningen och Internet. En metoddiskussion". *Tidskrift för litteraturvetenskap*, vol. 45, nr. 1, 2015, s. 33–44.

Bernstein, Basil. *Pedagogy, Symbolic Control and Identity. Theory, Research, Critique*. Rev. uppl., Rowman & Littlefield Publishers, 2000.

"Bokrecension på KPwebben". *KPwebben*, <http://kpwebben.se/bokrecension-pa-kpwebben>. Hämtad 8 november 2016.

Forsner, Tomas. *Kritik av kritiken. 1900-talets svenska litteraturkritik*. Anthropos, 2002.

- Gee, James Paul. "Semiotic Social Spaces and Affinity Spaces. From the Age of Mythology to Today's Schools". *Beyond Communities of Practice. Language, Power, and Social Context*, redigerad av David Barton och Karin Tusting, Cambridge University Press, 2005, s. 214–232.
- Genette, Gérard. *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Översatt av Jane E. Lewin, Cambridge University Press, 1997.
- Hall, Geoff. "Texts, Readers – and Real Readers". *Language and Literature*, vol. 18, nr. 3, 2009, s. 331–337, <https://doi.org/10.1177/0963947009106595>. Hämtad 25 augusti 2017.
- Halliday, Michael Alexander Kirkwood och Ruqaiya Hasan. *Language, Context, and Text. Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective*. 2. uppl., Oxford University Press, 1989.
- Hine, Christine. *Ethnography for the Internet. Embedded, Embodied and Everyday*. Bloomsbury Academic, 2015.
- Kozinets, Robert. *Netnography. Doing Ethnographic Research Online*. SAGE, 2010.
- Mackey, Margaret. *Narrative Pleasures in Young Adult Novels, Films, and Video Games*. Palgrave Macmillan, 2011.
- Manderstedt, Lena och Palo, Annbritt. "Röster, riter och roller. Unga läsare om konvergerad litteratur". *Tidskrift för litteraturvetenskap*, vol. 45, nr. 2–3, 2015, s. 79–88.
- Manderstedt, Lena och Palo, Annbritt. "Världar att besöka eller bebo. Fan-gemenskaper som litterära mötesplatser". *Tidskrift för litteraturvetenskap*, vol. 39, nr. 3–4, 2009, s. 39–50.
- Mjør, Ingeborg. "I resepsjonens teneste. Paratekst som meningsberande element i barnlitteratur". *Barnlitterært Forskningstidsskrift*, vol. 1, nr. 1, 2010, s. 1–13.
- Nordenfors, Mikael. *Skriftspråksutveckling under högstadiet*. Diss., Göteborgs universitet, 2011.
- Nyström, Catharina. *Gymnasisters skrivande. En studie av genre, textstruktur och sammanhang = Writing in upper secondary school. Genre, text structure and cohesion*. Diss., Uppsala universitet, 2000.
- Palo, Annbritt and Manderstedt, Lena. "Negotiating Norms of Gender and Sexuality Online". *Interdisciplinary Approaches to Twilight. Studies in Fiction, Media and a Contemporary Cultural Experience*, redigerad av Mariah Larsson och Ann Steiner, Nordic Academic Press, 2011, s. 143–158.

Palo, Annbritt och Manderstedt, Lena. "Värdegrund på undantag? Om normbrytande flickmekaniker i litteratursamtal online och i skoluppgifter". *Framtida berättelser. Perspektiv på nordisk modersmålsdidaktisk forskning och praktik*, redigerad av Heidi Höglund och Ria Heilä-Ylikallio, Åbo Akademi, 2016, s. 121–142.

Palo, Annbritt and Manderstedt, Lena. "Beyond the Characters and the Reader? Digital Discussions on Intersectionality in The Murderer's Ape". *Children's Literature in Education*, 2017, s. 1–17, <https://doi.org/10.1007/s10583-017-9338-2>. Hämtad 4 oktober 2017.

Sipe, Lawrence R. *Storytime. Young Children's Literary Understanding in the Classroom*. Teachers College Press, 2008.

Steiner, Ann. "Digital litteraturkritik". *Litteraturens nätverk. Berättande på internet*, redigerad av Christian Lenemark, Studentlitteratur, 2012, s. 51–63.

Steiner, Ann. *Litteraturen i mediesamhället*. Studentlitteratur, 2012.

Söderlund, Petra. "Med livet som insats. Om bokprat på internet". *Läsarnas marknad, marknadens läsare. En forskningsantologi*, redigerad av Ulla Carlsson och Jenny Johannisson, Fritze, 2012, s. 193–206.

Sveningsson, Malin, Mia Lövheim och Magnus Bergquist. *Att fånga nätet. Kvalitativa metoder för Internetforskning*. Studentlitteratur, 2003.

Swales, John M. *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*. Cambridge University Press, 1990.

Bokrecensioner

Filippa. "Cinder – Marissa Meyer". *Bokens hus – en blogg om ungdomsböcker*, 2 september 2015, <http://devote.se/bokenshus/cinder---marissa-meyer-30131777>. Hämtad 8 september 2016.

Flickan som aldrig har fått vara med, 9. "Glasbarnen Av Kristina Ohlsson". *KPwebben bokrecensioner*, <http://kpwebben.se/bokrecensioner/>. Hämtad 8 november 2016.

Iktoro. "Cinder". *Iktoros böcker*, 1 oktober 2012, http://iktorosbocker.blogspot.se/2012_10_01_archive.html. Hämtad 3 maj 2016.

Kimberly. "Cinder av Marissa Meyer". *Aldrig bara ord*, 17 augusti 2015, <http://aldrigbaraord.blogspot.se/2015/08/cinder-av-marissa-meyer.html>. Hämtad 8 november 2016.

Nina. "Yay och nej". *Qnia*, 17 augusti 2016, <http://qnina.blogg.se/2016/august/yay-och-nej.html> 2016. Hämtad 8 november 2016.

Matilda. "Recension: 'Hungerspelen'". *Matildas bokhylla*, 13 februari 2012, <https://matildasbokhylla.wordpress.com/2012/02/13/recension-hungerspelen/>. Hämtad 3 maj 2016.

Matilda. "Fatta eld". *Matildas läshörna - bokrecensioner, boktips och annat om böcker*, 30 september 2009, <http://bokmatilda.blogspot.se/2009/09/fatta-eld.html>. Hämtad 8 november 2016.

Rebecca. "Bokrecension - Divergent". *Bokintresse - Rebeccas bokblogg*, 25 januari 2014, <http://bokintresse.blogspot.se/2014/01/bokrecension-divergent.html>. Hämtad 16 november 2016.

Noter

1 Att endast en recension från en biblioteksblogg kom att ingå i det material som analyserades berodde på att övriga biblioteksbloggsrecensioner kom från skolbibliotek och att det inte framgick huruvida dessa recensioner skrivits inom ramen för skolarbete.

2 Så skedde med den citerade recensionen av Iktoro, vilken flyttats till ett slutet forum.

3 "Bokrecension på KPwebben". *KPwebben*, <http://kpwebben.se/bokrecension-pa-kpwebben>. Hämtad 8 november 2016.